

درس دوازدهم: جناس و انواع آن

جناس: دو کلمه هم جنس و همسان

ارزش جناس به موسیقی و آهنگی است که در کلام خلق می کند

انواع جناس	ناهمسان (ناقص)	همسان (تام): دو واژه با تلفظی یکسان اما در معانی متفاوت: خویش (خود) - خویش (قوم)
		اختلافی: اختلاف واژه ها در یک واج (اول، وسط یا آخر به جز مصوت کوتاه): سلامت و ملامت
		افزایشی: واژه ای یک حرف بیشتر از دیگری دارد / مثل: یار و دیار
		حرکتی: اختلاف واژه ها در مصوت های کوتاه / مثل: گل و گِل

چند مثال:

میل رفتن مکن ای دوست دمی با ما باش بر لب جوی طرب جوی و کف ساغر گیر: جناس تام (همسان)

پسته ی شور شکر افشانش شور در تنگ شکر اندازد: جناس تام (همسان)

برتن و جانهای ما جز مرحمت خود منگار بر کشته های ما جز باران رحمت خود مبار! جناس نا همسان (افزایشی)

پسر را نشانند پیران ده که مهتر بر او نیست مهترش بده: جناس نا همسان (حرکتی)

وعده اهل کرم گنج روان وعده ی نا اهل شد رنج روان: جناس نا همسان (افزایشی)

نکته ها:

۱) در جناس ناهمسان، اختلاف میان دو واژه نباید بیش از یک حرف (واج) باشد

۲) جناس همسان، ارزش موسیقایی بیشتری دارد.

اشتقاق: به هم ریشه بودن واژه ها در حروف اصلی، **اشتقاق** می گویند

این هم ریشگی و تکرار واج ها بر موسیقی سخن می افزاید

وجه خدا اگر شودت **منظر نظر** زین پس شکی نماند که صاحب نظر شوی (حافظ)

منظر و نظر در سه حرف (ن، ظ، ر) مشترک هستند

ز مشرق سرکوی آفتاب **طلعت** تو اگر **طلوع** کند **طالع** همایون است (حافظ)

طلعت، طالع، طلوع در سه حرف (ط، ل، ع) هم ریشه هستند

توجه: گاه دو واژه که هم ریشه هستند، تنها در یک حرف با هم اختلاف دارند، در این حالت هم جناس دارند و

هم اشتقاق. اما اگر اختلاف آنها در بیش از یک حرف باشد و با هم، هم ریشه باشند، فقط اشتقاق خواهند داشت

*نوح تویی، روح تویی، فاتح و مفتوح تویی، سینه مشروح تویی، بر در اسرار مرا (مولانا)